

KINESKO PITANJE

SPRAVOM se govori o japanskom nasilju prema Kini.* Ali nije se Kina samo s Japanom tako sprovela. Povijest posljednjih decenija zna za cijeli niz sličnih slučajeva. Sjećamo samo neslavne kaznene ekspedicije zapadnih sila za osvetu ružnih nedjela, što ih Kinezi počinise za bokserskoga ustanka (1898—1900); japanske opsade Mandžurije poslije već spominjanog 21 zahtjeva (1915); pačanja Japana u unutrašnje kineske borbe (g. 1926.); postupka Engleske, koja je s proljeća 1927. poslala jaku »šanghajsku ekspediciju« od 25.000 ljudi, da potisne boljševički val, što je zapljuskivao po Kini i mogao britskoj Indiji zakrenuti vratom. (Kažu, da je još uvijek 10.000 tih ljudi u Šanghaju!). Nadalje sjećamo, kako je poslata šesta japanska divizija u Šanghaj (1928.), da spriječi prodiranje triju kineskih nacionalističkih armija s Jang-ce-kjanga prema sjeveru, ali bez uspjeha. Konačno spominjemo ulaz Rusa u Mandžuriju povodom kineskoruskog sukoba zbog istočne željeznice (1929.)

Izvori kineske slabosti.

Takove su invazije bile moguće samo radi kineske političke slabosti, koja izvire iz konfucijevskog obiteljskog sustava. Porodica u Kini znači mnogo više negoli po drugim zemljama. Razvila se na agrarnoj podlozi. Obiteljski posjed se nije baštinom dijelio, nego ostao zajedničkim vlasništvom, koje se obrađivalo zajednički uz vrlo razgranatu podjelu posla. Ova je organska cjelina vladala gospodarskim i socijalnim životom svih članova, pa i priženjenih, koji se svi moradoše podvrći glavaru obitelji. Države prema našim evropskim pojmovima barem u staroj carskoj Kini (do 1912.) nije bilo, nego je to bila više kulturna zajednica pojedinih obitelji. Državnim poslovima bavio se samo car i njegovi činovnici. A ti su se znali zapletenim ceremonijama i vanjskim sjajem okružiti takovim nimbusom, da ih je od naroda dijelio nepremostivi jaz. Puk je osjetio, da ima i država tek, kada je valjalo platiti porez. Mandarin je u glavnom davao samo upravnotehničke poticaje, a izvodili bi ih porodica i selo. Tako je već tada postojala neka autonomija na demokratskoj podlozi. Carev utjecaj na državnu upravu bio je neznatan; njegovi ukazi svršavali bi se redovito riječima: »Čujte, pokorite se i drhšćite!« Kako su činovnici kod provođenja zakona neminovno globili, to su ih dočikali s velikim nepovjerenjem. Prema tomu nije u Kineza ni bilo prave ljubavi za državu.

* Por. »Život« br. 7. i 8. o. g.

Taj uzrok političke slabosti u staroj Kini dobro je uočio Sun-jat-sen, obnavljač Kine i politički najsposobnija glava u Aziji, koja se budi. Toga čovjeka štiju kineski intelektualci kao svojega kumira, a protivnici njegovi govore o njem samo s najvećim poštovanjem. U svojim »Pučkim načelima« upozorava Sun-jat-sen na potrebne zadatke, zagovara modernu demokraciju, koja će osim autonomije odgajati puk, da sudjeluje u državnim poslovima, pa tako stvoriti državnu svijest. Lako je uvidjeti, kako je to gigantski teško provesti kod naroda od 500 milijuna. Za to treba najprije intenzivnoga prosvjetnog i odgojnoga rada, koji je kraj kineskoga skepticizma osobito težak. Onda treba stvoriti moderno činovništvo, koje će drukčije nego mandarini uživati povjerenje narodno i nositi živu državnu svijest i živí državni moral. Kako nam pokazuju vijesti, što danomice stizavaju iz Kine, zadnjih 20 godina još nije pošlo za rukom riješiti tih zadataka, ali se mora priznati, da ima barem nešto uspjeha.

Nego kineska nemoć i slabost ne izvire samo iz konfucijevskoga obiteljskoga sistema nego slijedi također iz kulturne krize. Stari prirodni poredak, na kojem je izgrađena kineska prošlost, došla je u doticaj s civiliziranim državama, pa ga je to s temelja potreslo, i nemiri te građanski ratovi zadnjih trideset godina samo su znakovima narodnoga postajanja, posljedice razračunavanja staroga kulturnog poretka i novoga civiliziranoga svijeta. Samo ih tako možemo razumjeti. Kinesko je mišljenje vazda prožimala nepokolebljiva vjera u moć prava i ideje, dok je za nasilje imalo samo prezir. Klasički kinesko mišljenje očituju na pr. riječi konfucijevskoga učenjaka Ku-Hung-Ming-a: »Evropsko stanovništvo izgubilo je ponajviše smisao za snagu i svetost sredovječne kulture, a nove kulture još nije dovoljno prisvojilo, da mu posluži kao poluga za čuvanje građanskog poretka. Sad ga moraju tjerati u red ne kakovom moralnom snagom nego grubom fizičkom silom policije ili t. zv. militarizma.«¹ Samo zato, što je kineska kultura u Japanu uhvatila tako malo korijena, mogla je u nj neobično brzo da prodre i moderna civilizacija ili po riječima spomenutoga kineskog učenjaka »topovska i parobrodska kultura«! Za jednoga ljudskog vijeka nastala je od autarkijske ratarske s obzirom na cjelinu socijalno vrlo tankočutno razgranjena ekspanzivna industrijska država, i za kakovih pedeset godina pretvorio se Japan iz prototipa istočne svemu stranom nepristupne države u današnju političku vevlast! Ako Japan danas može da nesmetano tjera ekspanzivnu politiku, to dužuje modernoj civilizaciji, a kulturni položaj Kine nam tumači njezinu nemoć. I ta dva tako različita faktora stoje sučelice na bojištu.

Bilo bi izvan okvira ove radnje, kad bismo htjeli potanko razviti sve faktore, koji su doveli Kinu do njezine političke slabo-

¹ Ku Hung Ming, Chinas Verteidigung gegen europäische Ideen. Deutsch von A. Paquet.

sti. Stoga ćemo ih ovdje samo još jednom spomenuti: Nesreće od poplava, slabe žetve, znatno oborena cijena srebra, sovjetska propaganda, koja je otkinula vanjsku Mongolsku od stare Kine (što je danas »neovisna« sovjetska republika), neprestani građanski ratovi, koji od golema carstva napraviše igračku tuđih utjecaja. Često pitaju, kako kineski narod može već gotovo 20 godina trpjeti trajni, unutrašnji i vanjski rat, koji je kriv, da 200 milijuna Kineza glada i živi bez stalnoga krova nad glavom? Tko je čitao putopise ponajboljih poznavalaca Kine, zna rješenje te zaognetke: opijum!

Često se dešava, da se jedan dio nadnice isplaćuje svježim opijumom — unatoč internacionalnih konvencija o opojnim otrovima!

To barem donekle tumači letargiju ovooga golemog naroda od 500 milijuna.²

Kolos se budi.

Ipak je Kina zapravo samo prividno pala u letargiju, jer ispod površine kraj svega ugnjetavanja još uvijek živi duh Kine, duh naroda, koji konačno želi biti slobodan. Prastara povijest toga naroda je neprestano pokazivala, da je moć višega morala, kako reče Sun-jat-sen, ipak jača od svih protivnih sila. Ljudi, koji zaista poznaju Kinu, poriču i danas najodlučnije, da njezina kultura propada, ističu, da će narodni genije poslije velike eklektičke recepcije opet jače doći k sebi i da će probaviti ono tuđe, čim si je pretovario želudac. S tim se već i počelo. Prvi vanjski napadaj na cjelovitost Kine bio je dovoljan, da tako reći preko noći ukloni sve unutrašnje svade i stopi u jednu jedinu frontu sve neprijateljske stranke. U bolnim trudovima japanske ofenzive porodilo se narodno jedinstvo, koje se očituje u »Odboru za posebne poslove«, sad najvišim vladinim organom, sastavljenim od najistaknutijih ljudi nankinške i nekadašnje kantonske vlade. Nije ništa novo, da kineski narod tako živo reagira na napadaj izvana; nova je samo neobična sloga. Prije se mislilo, da će Kina, taj bolesnik Istoka, biti pasivna kraj svih pokušaja, da se raskomada ili zauzme. Ali onamo od revolucije imale su imperijalističke vlasti prilike naučiti gorkim iskustvom, da će ih svako nasilje skupo stajati i da se ono uopće ne rentira. Nije to od jučer, da se protiv »jednostranih ugovora« i tuđinskih ovlastica ne buni samo nekoliko »returned stu-

² Dobar dio odgovornosti za to nosi Engleska. Kad je pred 100 godina uvoz opiuma iz Indije sve više škodio, mislila je carska vlada, da će to moći spriječiti općom zabranom, ali je time pogodila trgovačke interese britsko-indijskoga kapitala, koji je onda u svojoj borbi za opijum štutio »prava slobodne trgovine«. G. 1843. Kina je prisiljena mirom u Nankingu, da se preda engleskom kapitalu: počela je politika »otvorenih vratiju«.

dents« (doma došlih studenata) i u tudini odgojenih političara.³ Narodna si je misao malo pomalo utrla put i u mase pa se bojkotom mnogo snažnije očituje negoli oružjem. Svi Kinezi danas složno bez izuzetka žele potpunu suverenost s takovim žarom, da se veći jedva može zamisliti. Čini se, da su tuđinske ovlastice konačno svršile svoje. Poput Turske i Kina će prije ili kasnije stresti ove nedostojne veze. Stoga vlasti, koje pravom eksteritorijalnosti, koncesijama ili drugim ovlasticama krnje kinesku suverenost, stoje pred izborom: ili ostaju kod starih metoda, da svoje pozicije brane oružanom silom te tako svakoga Kineza okrenu protiv sebe, dok napokon ne budu hoćeš nećeš prisiljene da popuste; ili moraju priznati Kini pravo, da sama odlučuje svojom politikom, s njom pregovarati kao s ravnopravnom i priznati joj de facto suverenost, što joj je zapravo de jure priznat već tim, što je primljena u Savez naroda. Nema sumnje, da je ovaj drugi put jedini, kojim se mora udariti to više, što su ponajviše gospodarski motivi, koji određuju politiku. U interesu zapetog međunarodnoga prometa trebalo bi s veseljem poći ususret potpunoj suverenosti i unutrašnjem jedinstvu Kine. Tad bi se na tom tržištu od svojih 500 milijuna kupaca mogli otvoriti novi putevi svjetskoj trgovini.

Kina je najveći od dosad otvorenih teritorija, gdje industrijski proizvodi mogu naći dobru prođu. Dakako, te mase ljudi mogu tek onda u većem opsegu doći u obzir kao kupci industrijskih proizvoda, kada se njihova mogućnost kupovanja znatno poveća. Tome međutim još zasad stoji na putu cijeli lanac gospodarskih i političkih poteškoća: trvenje, što ga izaziva propadanje staroga načina proizvodnje, uzrokom je velikih gubitaka, započeto, otkako se otvorila zamlja evropsko-američkoj trgovini, a ojačalo, otkako je poslije svjetskog rata pospješena industrijalizacija pograničnih područja. Milijuni malih obrtnika osobito u tekstilnoj industriji ostali su bez posla. Životna mogućnost im je snižena na minimum tako, te Evropljanin toga ne može uopće da pojmi. Osim toga su još unutrašnje političke borbe, a s njima u vezi i zanemareni radovi oko navodnjavanja znatno poremetile produkciju ratarstva.

³ Nije ni potrebno objašnjavati, da je u sadašnjici prevelika mržnja na sve tuđinsko poglavito upravljena protiv svega japanskoga. Zapad je imao prilike s užasom iskusiti, kako razbješnjeli Kinez zna demonski mrziti, prigodom »bokserskog ustanka«, kad su Kinezi samo kosili »bijeke đavle«. Mržnja na Japan potječe iz g. 1915., kad je bio predan 21 zahtjev, i koliko se god puta obnavlja godišnjica tog »dana poniženja«, ponovno se podjaruje bijes mržnjom napunjene mase. Mržnja na Japan dobila je nove hrane, otkako je Japan provalio u Mandžuriju. Psihološki je to lako razumjeti osobito kod raštrkanik kineskih četa, koje su japanskim zaposjednućem ostale bez ikakove plaće i bez kruha te kao beskućnici lutaju zemljom, dok ih protivnici proglašuju »banditima« te postupaju s njima kao s potpuno bespravnim ljudima.

Jedna statistika iz godine 1925. donosi, da je od 305 milijuna za rad sposobnih Kineza oko 170 milijuna bez posla. Premda su ove vijesti nesigurne, ipak zajedno s ostalim poznatim činjenicama pokazuju, kako je težak život široke kineske mase, i kako Kina ima malo sila, koje bi omogućile kupovanje. Pri tom nas ne smije varati porast kineskog uvoza, koji je najniži od svih zemalja: od glave naime samo 104 dinara (8 maraka).

Između ostaloga i nagli porast pučanstva u Kini, taj opći pojav kod svih naroda monsunске Azije, opravdava nadu u jaku potražnju na kineskom tržištu. Prema jednoj engleskoj statistici porastao je broj poroda u godinama 1911. — 1929 od 25 na 30 pro mille, dok je broj smrtnih slučajeva u istom razdoblju spao s 46 na 26, a smrtnih slučajeva kod dojenčadi od 270 na 182 pro mille. Kako je osobito u sjevernoj Kini velika prenapučenost, vidi se iz pokreta za iseljivanje. Raseljivanje u unutrašnjost zemlje smjera uglavnom u Mandžuriju te je od godine 1920. poradi slabe žetve i poradi nesigurnoga političkog položaja od godine do godine raslo tako, te iznosi više manje jedan milijun. Pridolazi još godišnje oko jedan milijun iseljivanja u inozemstvo. Ovo zadnje može neposredno biti na štetu radničkoj egzistenciji po cijelom svijetu, jer se Kinezi sele četimice. Ta broj Kineza, koji žive u inozemstvu, porastao je od godine 1890. sa 6.5 milijuna na 25 milijuna. Američko i australsko sprečavanje kineskog useljivanja nije gotovo ništa utjecalo na broj tih useljenika, nego samo na smjer njihova useljivanja.

Kineska racionalizacija i industrija.

Kina je izrazito ratarska zemlja. Ima otprilike samo 1 milijun industrijskih radnika (t. j. 0.2% od svega stanovništva). Sve je više znakova, koji pokazuju, da kinesko ratarstvo pomalo prelazi od ručnog rada i prastarog načina k intenzivnijim oblicima: više se naime upotrebljavaju strojevi i umjetna gnojiva. (Njihov uvoz se od godine 1925. do 1928. više nego početvorostručio!). Jednaki je napredak kod natapanja rižnih poljana sa sisaljicama. To vrijedi doduše prije svega za stanovita područja primorskih provincija. Ali čini se, da je vlada spremna podupirati taj razvitak, kako se vidi iz jednoga njezinog programa iz g. 1928., prema kojem je predvidjela za obrađivanje tla: da se iskrče pustare, da se provodi domaća kolonizacija, da se uredi naseljivanje, te da se grade ratarnice.

Spomenuli smo već, kako je poslije rata napredovala industrijalizacija kineskih pograničnih područja. Kina se dakako nalazi u početnom stadiju velike silovite promjene, koja se u zapadnim (evropskim) zemljama počela prije kojih 100 godina. Kina danas istom prelazi od staroga k racionalnom načinu poslovanja, mjesto ručnog rada upotrebljava strojeve. Iako se taj proces na očigled tek polagano odvija, ipak su dosadašnji uspjesi za Kinu

epohalni. Prilike su se u posljednjih 30 godina upravo preokrenule. Bitna potreba za industrijalizaciju zemlje jest, da bude potpuno i stalno obskrbljena strojevima. Ali, premda Kina obiluje zemaljskim blagom, njezina je proizvodnja strojeva vrlo neznatna, te stoga mora strojeve uvoziti. Prema tome se uvoz strojeva može uzeti kao mjera industrijalizacije. Od 1925. ovamo opaža se nagli porast kod toga uvoza. Pri tom dakako ne uzimamo u obzir silni porast nastao, kad se stale u velikoj množini osnivati predionice pamuka, jer je g. 1923. opet pao na visinu od godine 1919. Radi industrijalizacije se jedva još može spriječiti propadanje starog obrta. To dakako pokazuje, da industrijalizacija ne znači odmah, e se podiglo blagostanje širokih narodnih slojeva. Naprotiv stalozena nutarnja i vanjska politika može pojačati u Kineza kupovnu sposobnost. Međutim vlada nastoji, da spase ostatke sila za kupnju u korist domaćoj industriji, kojoj pogoduju i carine, pošto je Kina od godine 1930. opet zadobila carinsku autonomiju. Jasno je, da je tim najviše pogođen Japan, jer je od svih zemalja on najviše uvezio u Kinu. Stoga je shvatljivo, da kuša svim sredstvima, koja su mu pri ruci, kako bi zapriječio izgradnju kineske industrije. Ta radi se o njegovim vitalnim interesima. Ako je ipak uza sve to industrijalizacija mogla napredovati (poglavito u južnijim zemljama s velikim industrijskim i trgovačkim središtima Šanghajem i Nankingom), to je zasluga prije 10 godina učinjenih investicija iz starih industrijskih zemalja, osobito iz američke Unije, koja je uložila u Kini do tri milijarde. Odatle i razumijemo nastup Sjedinjenih država protiv nasilne japanske politike.

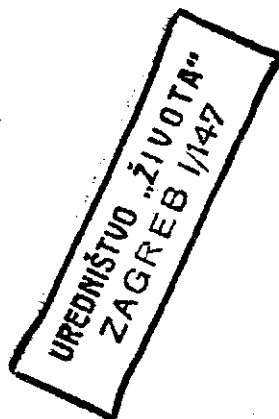
Jedan je od najzanimljivijih socioloških pojava, da kapitalistički gospodarski sistem sâm vodi u svojem razvitku do takovih učinaka, koji ga, kako se čini, vuku u njegovu vlastitu propast. Kapitalizam je provalio u Kinu, da iskoristi bogatstvo te zemlje. Ali neposredna posljedica je bila, da su u feudalnom seljačkom stanovništvu nastali kapitalistički oblici gospodarstva. Kinezi su došavši u tijesni dodir s tuđincima spoznali, da im je znanost i tehnika svojom posebnosću uzrokovala gospodarsku i političku slabost. Stoga su počeli da šalju svoje studente na evropske i američke visoke škole, te su se naoružavali »evropskim oružjem«. Uzorom im je u tom bio Japan, koji je u dvije generacije doživio veliki preokret feudalne u pravu kapitalističku industrijsku državu.

Mlada kineska inteligencija preuzela je s evropskom znanosću i s evropskom tehnikom i evropsko poimanje države. Odgojilo se građanstvo, koje je bilo izrazito nacionalno i koje je odlučno odbacilo ideje staroga kineskog svijeta. Gospodarski je interes onda poveo to građanstvo protiv tuđinskog ekonomijskog imperijalizma, te stvorilo nacionalističku ideologiju, neprijateljstvo protiv tuđinaca. Pa jer je vlastita vladalačka kuća predaleko pošla ususret stranim vlastima, odbilo se nacionalističko građanstvo od monarhijskoga državnog oblika i odabralo republiku kao idealni

državni oblik. Pad dinastije značio je boj protiv vlade tuđinaca i izgradnju kineskog narodnoga gospodarstva pod vodstvom mladoga građanstva.

Nakon pobjedonosne revolucije od g. 1912. započeo se nagli razvitak građanske nacionalne države i vlastite industrijalizacije. Vrlo je dobro došlo za taj razvitak, što su evropske industrijske države, koje su vladale svijetom i svagdje silno utjecale, bile odviše zapriječene, a da bi mogle sprječavati razvitak kineske narodne svijesti i vlastite kineske industrije. Štićeno svjetskim ratom moglo je kinesko građanstvo napredovati usprkos krvavih nemira u zemlji i unatoč ratnih pustošenja. Za ilustraciju toga napretka evo, kako se razvijala tekstilna industrija: Kina ima

g. 1890:	1 predionicu sa	65.000 sve kineskih vretena;
g. 1913:	32 predionice s	835.000 vretena,
	Od toga:	504.000 kineskih,
		75.000 japanskih,
		176.000 engleskih,
		80.000 njemačkih.
g. 1925:	3,461.000 vretena.	
	Od toga:	1,985.000 kineskih,
		1,274.000 japanskih,
		205.000 engleskih.
g. 1929:	3,753.000 vretena.	
	Od toga:	2,200.000 kineskih,
		1,400.000 japanskih,
		153.000 engleskih.

Finansijska emancipacija Kine.

Ovi brojevi uostalom jasno pokazuju, da Kina industrijalizacijom postaje gospodarski sve to samostalnijom, i da je utjecaj tuđih kapitalističkih sila sve slabiji. Jedna od svrha, za kojima ide Japan u svojim militarističkim preduzećima, jest baš spriječiti taj napredak zbog japanske industrije. Ali kineske gospodarske i finansijske samostalnosti ne će spriječiti nikakova nasilja. To će je naprotiv još bolje pospješiti. I doista već dulje vremena opažaju se pokušaji, kojima Kina nastoji, da se na finansijskom pitanju emancipira od skrbništva bijele rase. A taj pokušaj mogao se uostalom opaziti i kod drugih azijskih naroda: u Turskoj, Perziji, Indiji. (Turska i Perzija već su se otresle nesamo političkih nego i finansijskih veza.) Tako Kina velike potrebe svojih državnih zajmova pokriva iz same zemlje: njene banke i financije su se posljednjih godina vanredno ojačale. Pri tom valja imati na umu, da je Kina jedina država, koja je moderni bankovni sistem izgradila na srebrnoj bazi, dok je od godine 1930. za pomorsku carinu uvela zlatnu valutu, da može plaćati kamate stranih zajmova. Kinezi su pomalo natrag osvojili i druge grane trgovine i industrije. Tako je svilena industrija posve, a pamučna industrija ponajviše

u kineskim rukama. Gotovo sve su trgovine čak i na koncesijskim područjima već kineske, a 99% nekretnina u istim tim područjima, u kojima po ugovoru Kinezi ne mogu sticati zemlje, prešlo je pod tuđim imenima u kineski posjed.

Na očigled toga razvitka iskršava pitanje, kad će vlastiti kapital u Kini ili možda unutrašnja azijska kapitalistička nagodba doteći, da istisne strani kapital s onoga mjesta, što ga danas zauzima. Danas će se jedva još moći govoriti o stvaranju »obojenog« kapitala kao o utopiji. A kako će taj kapital utjecati na svjetsko gospodarstvo, ne da se zasad reći. Svakako nije već ni danas lako izaći na kraj s već primjetljivim tendencijama (subjektivno evropsko shvaćanje ih zove »smetnjama« s dalekog Istoka!), pa makar se taj preokret kao i svaki drugi prijelaz od jednog gospodarskog sistema k drugomu izvršio barem za zapadno klasički kapitalističko shvaćanje i ne znam kako sporo. Malo pomalo će kineski kapital posve istisnuti tuđi. Posljedica toga će biti, da se raskinu spone novčane vezanosti o tuđinu, i da se zajmovi, dionice i obveznice, dani u tuđinu pomalo povrate u domovinu. Stoga razumijemo zabrinutost vlasti, što su zainteresirane na kineskom tržištu. Još ćemo je bolje razumjeti, ako držimo na pameti one neizrecljive napore oko toga kineskoga tržišta, što ih je na pr. samo američka Unija utrošila. Koliko li je pregovora i diplomatskih okršaja bilo samo zbog politike »otvorenih vratiju«, počevši od proglašenja te politike (John Hay g. 1899.) do američkog demarša u Tokiju ovoga proljeća! Tako se svršio rat velevlasti za interesne sfere po Kini. »Otvorena vrata« značila su potpuno jednaku carinsku politiku za sve narode, što trguju s Kinom, ili drugim riječima najšire ovlastice za sav svijet. Ili vezanje trgovinske s kulturnom politikom, što ga nijedna druga država nije tako dosljedno provela prema Kini kao Amerika. Pravi američki način! »Američki« u dobrom smislu, jer se za tim ne skriva možda trgovački duh američkoga »business-man«-a. Ne! To je Lincolnov duh, koji trgovinsku i prosvjetnu politiku veže jednu s drugom. Kina bi već prije nekoliko decenija postala plijenom evropskoga imperijalizma, da Udružene Države nisu napisale na njezinim vratima: »Hands of« (= ruke u vis, t. j. prste k sebi!)! Američani su Lincolnova načela primjenjivali i na Kinu i na sve druge narode; oni su bili jedinom velevlasti, koja nije nikada niti tražila koncesija niti ih primala i koja je radije »kolonizirala« prosvjećivanjem negoli oružjem. Takova je jedna kulturna propaganda bila upotreba onih odšteta, što su ih Kinezi morali platiti i Sjedinjenim Državama zbog grozних zločinštava, počinjenih za boksterskoga ustanka. Sasvim drukčije negoli ostale velevlasti nijesu Američani upotrijebili kineskih tributa za svoje vlastite svrhe nego su njima osnovali stipendije za kineske studente; tim stipendijama će mladi Kinezi moći studirati po američkim sveučilištima badava. Posljedica je bila ta, da su svi Kinezi, koji su studirali u Uniji, postali odlučnim zatočnicima američkoga duha i američkoga bića, a

napose demokratizacije i pozapadnjivanja Kine, za kojima Sjedinjene Države toliko idu.

Kina i velevlasti.

Još nam je reći koju o vrlo različitom držanju ostalih naroda prema istočnoazijskom sukobu.

Najjače i najopasnije je pogođena japanskom provalom u sjevernu Mandžuriju Rusija. Za svih četrnaest godina svojega opstanka nije Unija socijalističkih sovjetskih republika došla u nezgodniji vanjski politički položaj od ovoga, što ga uzrokovao postupak Japana. Jer za sovjetsku Uniju se ne radi sad samo o gospodarskim ovlasticama u Mandžuriji, nego o pravom životnom pitanju, naime o njezinoj obali, o najkraćem istočnom kineskom prugom stvorenim, a sada po Japancima prerezanim spojem s Vladivostokom, jedinom njezinom lukom na otvorenom moru a razmjerno barem bez leda, te o ruskom utjecaju na pacifičku svjetsku politiku. Ali nije samo vlasništvo istočne kineske željeznice, koja siječe Mandžuriju, predmetom sukoba s Japanom, nego i pravo ribarenja, koje je, kako je bilo pokazano, za Japan jedno od najvećih životnih pitanja. A da i ne spominjemo, kako bi bilo teško u slučaju potrebe braniti rusko-mandžursku nekoliko tisuća kilometara dugu među. Rusija se svakako napreže, kako bi izbjegla rat s Japanom. Jer ponajprije bi takovim ratom propala industrijalizacija sovjetske Unije, za koju je predviđena nova petiljetka; zatim bi vojnički zapletaji, kako misle u Moskvi, pružili imperijalističkim državama priliku, da za se štošta izbiju, a to valja pod svaku cijenu spriječiti; napokon znaju sovjetski vlastodršci, da je za unutrašnju politiku vojska ovjenčana lovorikama možda opasnija negoli pobijedena, jer će slavom opojeni generali jedva pomišljati na to, da se dadu od moskovske civilne vlasti demobilizirati i poslati kući. No upravo opasno prekaran postaje položaj Rusije nastojanjem izbiti odlučnu bitku s boljševizmom, koji se sve više širi. A čovjek bi upravo rekao, da je Japan preuzeo tu misiju u ime cijeloga svijeta. Osim toga se nakupilo »Bjelorusa« t. j. ostataka carske vojske u Mandžuriji.⁴ Kraj tolike atmosferske napetosti dosta je jedna jedina iskra i barutana — Istočna Azija ode u zrak!

⁴ Uočivši dobro pogibelj, koja im prijeti, sklopili su Sovjeti s Poljskom t. zv. »ugovor o nenapadanju«, da se sa zapada ne moraju ničega bojati, a zato vele, da su Poljskoj dali, te slobodno ide na istočnu Prusku i Danzig. A da Japan pogode u živo, udesiše Rusi u Mandžuriji, za koju misle da je uz Mongoliju najzrelija za boljševiziranje, dumping. I zaista je japansko gospodarstvo tim rasipanjem nezapamćeno jeftine robe iz Rusije pretrpjelo velikih gubitaka. Rusima je dumping jeftiniji nego poslati vojsku, a osim toga im se to sredstvo čini i uspješnijim za njihovo nastojanje oko aneksije.

Japanski postupak silno je uznemirio i Sjedinjene Države. Zapravo je između ta dva naroda oduvijek trvenja bilo zbog smetanja kod useljivanja u Uniju, bilo zbog promjene ugovora o englesko-japanskom savezu, bilo zbog pokušaja američkog državnog tajnika Knoxa (g. 1910.), neutralizirati mandžurske željeznice, bilo zbog poznatog 21 japanskog zahtjeva. Koje onda čudo, da raspoloženje u Uniji nije ni najmanje sklono Japancima. Sa svim tim su u Washingtonu vrlo oprezni, pa samo pedagoška gesta Hooverova dozivlje Japancima u pamet, da Amerika ima velikih finansijskih interesa da brani u istočnoj Aziji i da bezuvjetno želi cjelovitost Kine. Upravo je čudnovata ravnodušnost, s kojom Tokio prelazi preko prijedloga one Amerike, koje milijardskim kreditima dužuje svoj oporavak poslije velikoga potresa! To pokazuje, kako se vojnički krugovi japanski smatraju sigurnima kraj svega iskustva za svjetskoga rata. Amerika nije htjela zahtijevati, da se zajamče »otvorena vrata«⁵ jedno stoga, što je Mandžuriju kao kamen smutnje između sebe i Japana naprosto uklonila, a drugo stoga, što Sjedinjene države smatraju većim dobitkom održati »tradiციjsko prijateljstvo« s Kinom, koja jednodušno zahtijeva, da se dokinu svi »unfair treaties« (jednostrani, nepošteni ugovori), negoli talmi-jamstva formalno »otvorenih vratiju«, koja ipak ne daju nikakove sigurnosti od unutrašnjih nemira u Kini niti od narodnoga bojkota robe i podanika države, koje ne mogu da trpe. Iz vrlo živoga izmjenjivanja nota s Japanom se vidi, da u Washingtonu dobro znaju, od kakove je svjetske važnosti razvitak istočnog azijskoga zapleta za mir u »pacifičkom« oceanu. Stoga te note izrazuju veliku želju Amerike, da se ide za mirnim njegovim rješanjem, doklegod je to samo moguće.

Engleska se dosele upravo upadno rezervirano držala u istočnom azijskom sudaru. Teško je reći, da li se boji jasno reći, što misli stoga, što se boji pred javnosti neugodnih paralela s vlastitim postupkom s Kinom u proljeće 1927., ili možda ne želi novoga rizika u vanjskoj politici zbog teškoća u vlastitom empire-u. Zapravo će Engleska biti vrlo vesela, ako kinesko-japanska svada još što dulje potraje, jer je veliki dio nezaposlenosti u Engleskoj posljedica brzo uznapredovale i jake konkurencije japanskih jeftinih tekstilnih proizvoda po Indiji, Egiptu, na Balkanu, po južnoj Africi, a nadasve po Kini. Tako je Engleska jedina stranka, kojoj je kineski bojkot japanske robe došao u horu, pa će joj zato samo biti drago, ako potraje, dok ona pomalo opet ne osvoji kineskog tržišta za svoju tekstilnu robu.

To englesko nastojanje oko ekspanzije podupire oslabljena valuta, koja neobično mnogo znači za opstanak britskog »empire«-a u stadiju vrlo teškoga drmanja engleskih pozicija u Kini.

⁵ Pogodbom za to, da se Amerika na washingtonskoj konferenciji odrede graditi posebnu mornaricu na zapadnom Tihom oceanu, bilo je jamstvo »otvorenih vratiju«.

Engleske pozicije potječu sve iz onoga vremena, kad se kineska državna vlast pokazala posve nesposobnom odoljeti oružju zapadnih vlasti. Onda je Engleska stvorila Honghong, stvorila kao vođa evropskoga konzorcija vlasti bez takmaca i Šanghaj u Kini i ostale koncesije, zatim de facto suverenu upravu pomorske carine i solne trošarine, prve željeznice; kabeli, parobrodi i trgovina s pamukom bili su sasvim u engleskim rukama. Svi se ti organi za moć stare liberalističke Engleske naglo ruše. Engleski izvoz pamuka u Kinu pao je na desetinu poprečnog izvoza prije rata. Finansijske kontrole gotovo više i nema, konzulatsko sudovanje ne će se više dugo moći održati. Dok se moglo igrati poklanjanja, vraćene su mnoge koncesije; poslanička četvrt u Peipingu ostade na cjedilu prijenosom glavnoga grada. Taj je prijenos zapravo indirektnim napadajem sličnim bojkotu, a s kakovim evropske vlasti treba da ubuduće često računaju. Sa svim tim drže se konzervativni »Tories«, koji od studenog prošle godine imaju englesku vlast u rukama, Japana. Ipak su se odlučili raditi zajedno s Amerikom sigurno od straha od japanskoga nastojanja zagospodovati pacifičkim oceanom, koje će ubuduće po svoj prilici jedva zasluživati ime »Mirnoga mora«.

Od ostalih manje interesiranih vlasti moraju Holanđijci paziti za slučaj istočnoazijskoga rata, da ne stradaju njihove kolonije. Francuska je najsklonija (ili možda čak: jedina sklonaj) Japanu. Ta on joj treba kao saveznik na konferencijama za razoružanje, a isto tako za koloniziranje u Južnoj Kini. Tokio se opet smatra mnogo obvezanim prema Franceskoj. Njemačka bi valjda jedina bila zaista neutralna velevlast u tom hrvanju. Ona nema nikakvih imperijalističkih planova na dalekom Istoku, u prijateljstvu je sa sovjetskom Unijom, ima gospodarskih veza s Japanom, a trgovačkih s Kinom. Rado bi, da opet što prije dođe do mira i reda na Istoku. To je pokazala, kad se makar i uz neke rezervate pridružila demaršu anglosaskih velevlasti u Tokiju.

Istočni problem i Savez Naroda.

Usprkos nastojanju od više mjeseci nije ni samom Savezu Naroda uspjelo da ugasi ogranj na dalekom Istoku. Taj neuspjeh bacio ga je u najtežu krizu, što ju je doživio od svojega postanka, jer se počelo već i pitati, je li Savez uopće kadar ispuniti svoju pravu zadaću, naime: uzdržati mir i štititi napadnutog od napadača.⁶ Sav svijet želi nesamo prestanak svakoga neprijateljstva, nego i moralnu pobjedu one ideje mira, koja je u Savezu dobila svoj simbol. Ali se kod toga zaboravilo, da Savez Naroda ima sa-

⁶ Sve dosele poduzete mirovne akcije, koje imaju svjetsko značenje (washingtonski ugovor, lokarnski ugovor i Kelloggov pakt), izvedene su osim toga bez Saveza Naroda, a značajno je, da su ih zamislili ponajviše Englezi odnosno Američani.

mo toliko moći, koliko mu njegovi članovi koncediraju, da je on zapravo samo jedna fasada podesna za jake dojmove, ali da iza nje nema zapravo nijedne realne sile, a najmanje sada, kad je on po prviput u svojoj historiji trebao da istupi protiv jedne velesile. Prema ranijim sankcijama svojih članova, (sjetimo se samo Wilne, Njemena, provale u Ruhr i krfske afere), držao se Savez obično pasivno. Međutim je sankcijski račun Japana bio već samom mandžurskom pustolovinom prevršio mjeru tako, da se Savez morao svakako pozabaviti tim prijepornim slučajem. Nemoć, kojom je nastojao da zbliži posve protivne interese, malo mu nije iskopala grob. Ta se njegova osnovna slabost nalazi u njegovu ustavu, a nada sve u sankcionoj ideji (članak 16.), po kojoj mu nije moguće ništa postići upravo zato, jer hoće da postigne sve. Može se bez izvrtanja reći, da su Japanci ismjeivali to posredništvo Saveza Naroda. Stoga je i poraz evropske civilizacije zaslugom Gènevè za prestiž bijele rase na dalekom Istoku gori nego baština svjetskog rata. — Japan se međutim nije ogriješio samo o ustav Saveza Naroda, nego pače o ugovor devetero vlasti te o Kelloggov pakt. Ovaj zabranjuje rat kao sredstvo izvanjske politike, a onaj je išao za tim, da čuva suverenost i nezavisnost Kine, da traži sastav jake kineske vlade i sigurne jednake mogućnosti u Kini za trgovinu i industriju svih zemalja (»otvorena vrata«). Obadva ugovora imala su zajamčiti Kini mirni razvitak i zaštitu protiv izvanjskih napadaja. Japan je onda sa svojom tezom: rat na dalekom Istoku nije nikakav »rat« obašao te ugovore. No ako je moguće običi zabranu rata, onda nema ona ratna zabrana u Kelloggovu paktu ni odricanje voditi rat u drugim nekim ugovorima nikakvog smisla. Jedno je sredstvo Savez Naroda ipak vrlo dobro upotrijebio: nije priznao nove mandžurske države. Tim ostaje Mandžurija po međunarodnom pravu kineskim teritorijem, pa kineska vlada ima pravo da ga izvan japanske željezničke zone posjedne trupama, dok se čete nove države imaju smatrati buntovničkim. Tek tako se održao Savez Naroda obašavši svoj vlastiti ustav i u savezu s Udruženim Državama principom nepri-znanja, koji se u ustavu ne nalazi, stao da izvodi pritisak na Japan i izvodi ga još i danas.

Istočni problem i razoružanje.

Japanski osvajalački pohod u Kini opet je izvukao na tapet temu o ratnoj industriji. Novi je rat donio lijep dobitak u Japanu i po drugim zemljama, a osobito u Francuskoj i Čehoslovačkoj topovskim kraljevima, koji su uvijek podjarivali mržnju između naroda.⁷ Ako i nije potreba tako velika, da stvori za nabavljače

⁷ Socijalistički narodni zastupnik Pavao Faure iznio je u jednom svojem parlamentarnom govoru vrlo zanimljivih otkrića o »poslovima« tvrtki Schneide-Creuzot i Škoda te o tom, tko finansira svjetsko oružanje.

odmah kakvu konjunkturu, a ono je zaslužba ipak tolika, da može podražiti tĕk za sličnim srećnim slučajevima, a da i ne govorimo o gubicima drugih industrijskih grana pretrpljenim zbog veće nesigurnosti. Stare želje te (drukčije međunarodno povezan!) industrije naoružavanja samo su još ojačale japansko-kineskim ratom, a zli utjecaj te bezobzirne i kužne grane zaslužbe opažat će se sigurno sada još više nego prije. Sudbina jarac svjetske povijesti sastoji u tom, da s velikim poslovima ne će biti više tako jednostavno kao prije. U velikom ratu ne će ni industrija oružja imati što da zasluži. Njena će djela vjerovatno biti prva, koja će pasti kao žrtva raspojanog uništavanja. Jer sve je već povučeno u ratnu zonu, dok se prije produciralo izvan nje. Veliki će posao upropastiti i samu industriju oružja.

Je li uistinu samo slučaj, da je gruvanje topova počelo baš u isto vrijeme, kad se u Génèvi sastala delegacija od 66 naroda, da vijeća o uklanjanju oružja i o o p ć e m r a z o r u ž a n j u? Taj bi nam odgovor mogli dati samo industrijalci oružja, koji jedva mogu da suspregnu podsmijevanje, kad se sastanu u Génèvi te iza kulisa konferencije za razoružanje rade zato, da ne bi njihov posao kod razoružavanja pretrpio odveć veliku štetu. Jer dosad je njihova žetva bila sjajna. Ta po vojničkoj knjizi Vijeća Naroda za 1931. porasli su godišnji izdaci za oružanje kod šest starih evropskih država, koji su g. 1898. još iznosili 1,58 milijarda maraka, a 1913. već 8,08 milijarda maraka, (dok je u svjetskom ratu bilo godišnje oko 250 milijarda maraka ispucano!), na 20 milijarda. A tomu valja dodati još 20 milijarda maraka za tajne izdatke oko naoružanja. Ne treba ni riječce više, da jasno i glasno pokazemo, kako su se države s obzirom na razoružavanje udaljile od jasno izrečene nakane sv. Oca Pija XI.

Spekulantima od zanata iz svih zemalja već se smiješi nova zora, i već su na svim međunarodnim burzama porasle vrijednote čelične industrije te tvornica oružja i puščanog praha. Povodom toga dizanja cijena (hausse) izjavile su barem velike banke u Wallstreetu, da ne će ni Japan ni Kina bilo u New-Yorku bilo u Londonu dobiti nikakova novca za rat. U interesu svjetskog mira moramo svi željeti, da to mišljenje zavlada općenito svijetom i to nesamo na kratko vrijeme ili možda tek s obzirom na pojedini ratni slučaj, jer samo će se tako očitovati sigurno stečena spoznaja finansijskih magnata, da je svaki rat konačno samo promašen posao, pa svršio se on kako mu drago.

Što će dakle biti s tim istočnoazijskim sukobom? Jedva se može unaprijed reći, kako će se razviti taj paralelogram sila između naroda, koji teže na neovisnost, i između stranih zahtjeva za gospodovanjem, kojih će se velesile samo preko volje odreći. U smjer gibanja jedva se može sumljati: ono se kreće od nasilnog gospodstva prema režimu slobodnih ugovora, koji će ići za tim, da organiziraju mir i složni rad među narodima. Prijepor se ni najmanje ne tiče samo tih dvaju protivnika; govori se o Aziji, koja

se budi: Kina, Indija, Orijent tinja ispod pepela, a ruska Sfinga hipnotizira svojim demonstvom svu Euraziju. Svjetski rat, u kojem je Istok gledao jedan strašni građanski rat između Evropljana, i tehničko civiliziranje Zemlje oživljuje politički polagano i one krajeve Zemlje, koji su, čini se, kroz stoljeća spavali i bili prepušteni na milost i nemilost Zapada, ali koji su sad već siti evropskoga skrbništva. Ako japansko-kineski konflikt nije pokusni alarm na gigantsku borbu svjetskih sila, tad je krajnje vrijeme, da razumijemo te vatrene signale u Aziji te učinimo sve, što je ljudima moguće, da se daleki Istok smiri. A to će biti samo tada moguće, ako se ne budu istočno-azijski događaji kao dosada prosuđivali tek bijednom logikom našega zapadnog mentaliteta, nego ako se budu nastojali naći izvori duševne strukture u tih naroda. Samo tada moći će se zapriječiti, da Evropa ne postane kulturnom ruševinom, preko koje će duvati crvena mongolska oluja.

K. Diederich.